

M. Balázs Ágnes¹

Közpolitika-alkotás a dualizmus korában – Egy elvetélt választójogi reformkísérlet példája

„Mikor Andrássy még csak ígérte,
Harag és vád özöne érte:
Ha még úgy ígér, tudja már is,
Hogy ígéret csak a plurális!

Mikor Andrássy már meg is adja,
Megtint fölzeng a vád haragja:
Ígérte eddig s íme már is
Valóra válik a plurális!”
(Juhász Gyula: *A plurális*)

Bevezetés

A dualizmus korszaka a magyar parlamentarizmus születése időszakának tekinthető, továbbá a polgári állam és jogállam kiépülése is ekkor kezdődött meg.² Jelen tanulmány célja egy konkrét, végül elbukott, a közpolitikai napirenden markánsan jelenlévő kérdés – az általános választójog – kapcsán egy konkrét javaslaton keresztül megvizsgálni azt, hogy mely releváns aktorok voltak képesek ezek között a körülmények között hatást gyakorolni a közpolitika-alkotásra és egy kormányzati kezdeményezés nyomán megszületett reformjavaslat megbuktatására. Magyarországon a polgári korban a választójog kérdése a politikai napirend állandó témájának volt tekinthető, amit jól illusztrál az, hogy – bár a dualizmus összes választását az 1874. évi XXXIII. törvénycikk alapján tartották meg – a kiegyezéstől 1945-ig hét alkalommal fogadtak el új választójogi törvényt, illetve további három alkalommal rendelettel szabályozták

¹ Tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Alkotmányjogi és Összehasonlító Közjogi Tanszék. Kapcsolat: molnarne.balazs.agnes@uni-nke.hu.

² Lásd Gábor Máthé: Das institutionelle System des ungarischen Rechtsstaates und die Doppelmonarchie. In Gábor Máthé (szerk.): *Die Entwicklung der Verfassung und des Rechts in Ungarn*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 403–450. Mezey Barna: A parlamentáris monarchia. In Mezey Barna – Gosztonyi Gergely (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris, 2020. 318–320. Képes György: Kormányforma a dualizmus korában. In Mezey–Gosztonyi (2020): i. m. 320–321.

újra a választójogot és a választási rendszert, és mindezeket felül is több választójogi reformjavaslat született.³ Mindez nem csoda, hiszen a huszadik század első fele kétségkívül a választójog kiterjesztéséért vívott küzdelmekkel fémjelezhető, számos, ma már természetesnek tűnő választójogi alapelv nem érvényesült, és a választójog alapjogi jellege sem volt elismert. A választójogi reformtörekvések közül kiemelkedően megosztó jellegű volt ifj. gróf Andrássy Gyula választójogi törvényjavaslata, amit a fent idézett 1908-as Juhász Gyula-vers is jól illusztrál.

Andrássy 1908. évi, belügyminiszterként benyújtott választójogi törvényjavaslata⁴ kiszélesítette volna a választójogot. Az analfabéták ősválasztóként tíz érvényes szavazattal választhattak volna egy elektort, aki helyettük leadhat egy szavazatot. Az írni és olvasni tudók közvetlenül, személyesen szavazhattak volna, ám három választási osztályba kívánták őket sorolni, különböző képzettségi, életkori, foglalkozási, adózási, gyermeknevelési kritériumok, továbbá katonai szolgálat alapján, aminek megfelelően egy, kettő vagy három szavazatot adhattak volna le. Sem a szavazatok több jelölt közötti megosztására, sem kevesebb szavazat leadására nem lett volna lehetőség.⁵ A szavazás nyílt lett volna.⁶ Andrássy végül 1909-ben visszavonta a javaslatot.⁷ Molnár Kálmán írásából megtudhatjuk, hogy az ősválasztók száma 1 271 000 lett volna, míg 2 618 500 ember rendelkezett volna közvetlen választójoggal.⁸ Jelen tanulmány célja tehát annak feltárása, hogy a plurális választójog kérdésköre miként jelent meg a különböző közpolitikai arénákban, és milyen aktorok hathattak a végül megbukott javaslat sorsára.

A javaslatot nagyon alapos előkészítés előzte meg, több mint 300 oldalas indokolása nagyon részletes volt, és alapos, komoly jog-összehasonlító és statisztikai részt tartalmazott. A javaslat indokolásának részét képező statisztikai anyag egyébként tanúbizonyságot tesz arról, hogy a javaslat egyik fő célja a nemzetiségek háttérbe szorítása volt, ugyanis arról is részletes kimutatásokat találhatunk, hogy az egyes választási osztályokban mekkora lett volna a valamely nemzetiséghez tartozók aránya.⁹ A javaslat másik fő célja a munkásosztály túlzott

³ Ács Nándor: A magyar választási rendszer főbb változásai 1848-tól 1989-ig. In Cserny Ákos (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére*. Budapest, NKTK, 2013. 24–28.

⁴ *Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. XXVIII.* Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1909. (926. számú iromány.) 1–373. (Röviden: *Képviselőházi irományok.*)

⁵ Uo. Törvényjavaslat az országgyűlési képviselők választásáról, 1–13. §. 1–373.

⁶ Uo. Törvényjavaslat az országgyűlési képviselők választásáról, 100. §. 1–373.

⁷ Szalai Miklós: *Ifjabb Andrássy Gyula élete és pályája*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 2003. 84.

⁸ Molnár Kálmán: *Magyar közjog*. Pécs, Danubia, 1929. 435.

⁹ *Képviselőházi irományok. XXVIII.* (1906): Melléklet a 926. sz. irományhoz. Indokolás „az országgyűlési képviselők választásáról” szóló törvényjavaslatához. 55–373.

befolyásnyerésének megakadályozása és az érettebbnek, megfontoltabbnak tartott társadalmi osztályok uralmának biztosítása volt.

A plurális választójog bevezetésének szándéka mögött fontos okként jelenik meg az 1905–1906 közötti alkotmányos válság kérdésköre. Ennek rendezése során ugyanis Vértes István szerint a kormányon lévő nagykoalíciónak végső soron nem volt más választási lehetősége, mint a választójog kiszélesítése, mert a királlyal csupán azzal a feltétellel sikerült kiegyezniük, hogy az új, tiszta választást követően létrejövő parlament az általános, egyenlő és titkos választójogot megvalósító választójogi reformot hajt végre, s az ilyen választójog alapján létrejött új Országgyűlés fog az Ausztria és Magyarország közjogi viszonyával kapcsolatos egyes vitás kérdésekben dönteni.¹⁰ Ugyanakkor – ahogyan azt fentebb már említettük – a koalíció azt meg kívánta akadályozni, hogy a nemzetiségek, illetve az alsóbb társadalmi néprétegek túlzott befolyásra tegyenek szert, így az általános választójogot plurális választójoggal kívánták ellensúlyozni.

A választójog kérdése a pártprogramokban

A közpolitika-alkotás bemeneti oldalán mindenképp érdemes megvizsgálni a pártprogramokat, amelyeket ekkortájt még nem választásról választásra alkottak meg. Utóbbi tény miatt érdemes az 1905-ös évet megelőző pártprogramokat is vizsgálatunk körébe vonni. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt – nem meglepő módon – 1903. áprilisi pártprogramjában is követelte az általános és egyenlő választójogot minden 20. életévét betöltött férfi és nő számára, továbbá a közvetlen és titkos szavazást. Arányos választási rendszert szerettek volna, a választások munkaszüneti napra való kitűzését, és kétéves választási ciklusokat települési, megyei és országos szinten.¹¹ A Bánffy Dezső korábbi szabadelvű párti miniszterelnök által alapított Új Párt¹² programja szintén foglalkozott a választási reform kérdésével. A program deklarálta azt, hogy „a választási törvény már nem felel meg a korszerűségelemeknek”, szükséges annak módosítása, a választójogot minél szélesebb rétegekre ki kell terjeszteni, „a szabadság és egyenlőség államalkotó jogelveinek érvényesítésével”.¹³ A Szerb Nemzeti Radikális Párt 1904-es programjában szintén követelte az általános és egyenlő választójogot, a közvetlen és titkos szavazást, valamint az arányos választási rendszert, minden választásnál a községitől az országgyűlési

¹⁰ Vértes István: *100 éves harc a választójogért*. Budapest, A Reggel, 1934. 99.

¹¹ Mezei Gyula – Pölöskei Ferenc (szerk.): *Magyarországi pártprogramok. I. Magyarországi pártprogramok, 1867–1919*. Budapest, ELTE Eötvös, 2003. 206.

¹² Mezei–Pölöskei (2003): i. m. 213.

¹³ Mezei–Pölöskei (2003): i. m. 216.

választásokig.¹⁴ A Román Nemzeti Párt kifejezetten nagy teret szentelt a választójog kérdéskörének az 1905. évi választási programjában. Nem csupán a választójog általánosságát és a választókerületek átalakítását, arányosítását, valamint a titkos szavazást követelték, hanem a nemzetiségek arányos országgyűlési képviselét is.¹⁵ A program hosszasan kifejti továbbá a választási szabályozás és a választások kapcsán nemzetiségi szemszögből felmerülő aggályokat.¹⁶ Az Alkotmánypárt 1905. évi programjában kijelentette, hogy „a szabadelvű haladás zászlaját fogja lobogtatni”, ám arról sem fog megfélemlíteni, hogy „a szabadelvű haladás célja a magyar nemzeti állam kiépítése és a szabadság védelme”. Hangsúlyozták azt is, hogy az állampolgári jogok, különösen a választójog kiterjesztése során ez lesz a vezérgondolatuk.¹⁷ A Magyarországi Független Szocialista Parasztpárt 1906-os programjában viszont már a bevezető részben felvetette a választójogosultak alacsony arányát mint problémát, kifejezetten megfogalmazta az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog iránti követelését, 20 éves választójogi korhatár mellett, még hozzá nem, vallás, nemzetiség, foglalkozás, nyelvismeret vagy nyelvi alapján történő diszkriminációtól mentesen, írni-olvasni tudásra tekintet nélkül, ám a feddhetetlen előéletet a választójog feltételül állították volna. Emellett azt is kijelentették, hogy szükségtelen indokolniuk ezt a követelésüket, „minthogy az általános választói jog behozatalát a közvélemény megérlelte”.¹⁸

Az Országos Keresztényszocialista Párt 1907-es programjában az „általános, egyenlő, közvetlen, községenként való és kötelező választói jog” bevezetését „követelései legfelsőbbjeként” jelölte meg, mivel úgy találták méltányosnak és igazságosnak, ha minél szélesebb rétegek rendelkeznek választójoggal.¹⁹

Az Országos Földművelő Párt rövid, mindössze tizenöt pontból álló 1908. áprilisi programjában első pontként szerepelt a községi, vármegyei és parlamenti választásoknál az általános és egyenlő választójog, valamint a közvetlen, titkos és községenkénti szavazás.²⁰

Az ügy fontosságát mutatja, hogy a javaslat visszavonását követően, 1909-ben és 1910-ben született pártprogramok egyaránt reflektáltak a problémára. Az 1905-ös választásokon legtöbb mandátumot szerzett függetlenségi párt kettészakadása során létrejött, Justh Gyula által vezetett Függetlenségi és 48-as Párt programját a pártvezér 1909. november 9-én Makón elmondott programbeszédéből ismerhetjük meg. A viszonylag rövid beszédben a bankkérdést követően az általános választójog

¹⁴ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 222.

¹⁵ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 224.

¹⁶ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 225.

¹⁷ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 228–230.

¹⁸ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 232–234.

¹⁹ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 238.

²⁰ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 232–234.

kérdése szerepelt a legnagyobb arányban. Már mondandója elején idézte Wekerle Sándor miniszterelnök 1906-os parlament előtti miniszterelnöki bemutatkozó beszédét és a koalíció általános választójog bevezetésére irányuló ígéretét. A témára később is visszatért, követelve, hogy a függetlenségi párt valósíthassa meg az általános választójog elvét célul tűző választójogi reformot, és kijelentette, hogy a függetlenségi párt elkötelezett az általános választójog alapján álló választójogi reform mellett, és „teljes erővel küzdeni fog a pluralitás ellen”.²¹ A szintén a függetlenségi párt kettészakadása következtében létrejött Negyvennyolcas Függetlenségi Kossuth Párt 1909-es programja azonban egy szót sem említ a választójog kérdéséről, csupán a pártszakadásra és az önálló nemzeti bank felállítására fókuszál.²² Az Országos 48-as és Függetlenségi Gazdapárt 1909. novemberi programjában követelte a kisbirtokos kisgazdák és a munkásosztály „új választói jog alapján” való szervezését, megalakulásukat követően terjesztett, *Vezéreszméink* című rölapjukon pedig követeléseiket mindjárt a „népjogok kiterjesztésének”, az általános, egyenlő és titkos választójog bevezetésének, továbbá új választókerületi beosztás megrajzolásának igényével egészítették ki.²³ Az 1910. májusi választásokon győztes Nemzeti Munkapárt 1910. évi programja ellenben nem szólt a választójog kérdésköréről,²⁴ ám négy nappal később, a párt alakuló gyűlésén elfogadott, Tisza István által előterjesztett határozati javaslatában „a magyar nemzeti állam teljes kiépítésére irányuló reformpolitika teljes alapjának” megteremtése kapcsán legfontosabb feladatként emeli ki a választójog olyan reformját, amely során a munkásosztály „arra hivatott rétegei” részesülnek a politikai jogokból úgy, hogy mindez ne járjon az „értelmiség jogos befolyásának” és „a magyar állam nemzeti jellegének” sérelmével.²⁵ Az országos Magyar Gazdasági Egyesület programpontjai között szintén első helyet foglalt el a választójog kiterjesztése, ám ők is célul tűzték ki, hogy ezzel egyidejűleg a magyarság vezető szerepe biztosított maradjon. Továbbá azt is kiemelték, hogy a magyar gazdaosztály érdekei ne szenvedhessenek csorbát ennek során.²⁶

A szociáldemokraták és tömegmegmozdulások a plurális választójog ellen

Nagy László leírja, hogy 1907-ben, éppen a parlament megnyitásának napján került megrendezésre az első nagy választójogi felvonulás, munkások százezreinek

²¹ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 254–256.

²² Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 257–259.

²³ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 260–262.

²⁴ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 263–267.

²⁵ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 268–269.

²⁶ Mezei-Pölöskei (2003): i. m. 271.

részvételével. Írásából az is kiderül, hogy Andrassy plurális választójogra vonatkozó terve először a Népszava 1908. január 15-i számában kerültek napvilágra, a két nappal későbbi számban pedig már a szociáldemokraták részletes álláspontja és az arra vonatkozó kritika is megjelent, hogy a javaslat a szocialistákat és a nemzetiségeket a lehetőségekhez mérten kizárja a parlamentből. Ezt pedig munkásgyűlések összehívása, tüntetések, utcai összecsapások és országos tiltakozáshullám követte, egyszersmind pedig a Népszava oldalain vívták szellemi harcukat a tervezet ellen. Mindezen törekvéseket kormányzati oldalról igyekeztek elnyomni,²⁷ miközben másfelől az osztrák és belga szociáldemokraták is beszálltak a magyar plurális választójogi tervezet elleni vitába.²⁸

A *Huszedik Század* című folyóiratban megrendezett ankét

Ahogy a fentiekből már sejthetjük, szintén fontos inputot jelenthetett a viszonylag szabad és sokszínű sajtó. Jelen tanulmány kereteit szétfeszítené a kérdés korabeli napilapokban való jelenlétének részletes vizsgálata, ehelyett az 1900-ban alapított, 1906-tól, a Társadalomtudományi Társaságban bekövetkezett szakadástól kezdve a polgári radikális ideológia mintegy szócsöveként működő, Jászi Oszkár által szerkesztett *Huszedik Század* című folyóiratban²⁹ az Andrassy-féle javaslat kapcsán rendezett ankétet és az ott megjelent cikkeket, továbbá Andrassy *Magyar Hírlap*ban megjelent választát vizsgáljuk meg.

A polgári radikálisok és a szocialisták azt várták az általános választójogtól, hogy megoldja az ország minden problémáját, s bevezeti hazánkat a „művelt nyugati országok közösségébe”, továbbá létrehozza a „progresszív” és a „reakciós” erők közötti törésvonalat.³⁰ A vizsgált ankét bevezető szövegében azt írják, hogy a választójogi tervezet kapcsán a lehető legszélesebb körben kikérték szakértők véleményét, s akiket megkérdeztek, „a modern demokrácia legkülönbözőbb árnyalataihoz tartoznak” és „objektív szaktekintélyek”. Neveiket olvasva azt láthatjuk, hogy túlnyomórészt – bár nem kizárólag – baloldali irányzatokhoz sorolható személyeket kérdeztek meg. E külföldi személyeknek három kérdést tettek fel. Az egyik az volt, hogy az általános, egyenlő és titkos

²⁷ Nagy László: *Az „ifjabb” Andrassy. Ifj. gr. Andrassy Gyula politikai, tudományos és kulturális tevékenységének fő irányelvei*. PhD-értekezés. Budapest, PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Gazdaság-, Régió- és Politikatörténeti Műhely, 2014. 101–108.

²⁸ Nagy (2014): i. m. 108–112.

²⁹ G. Fodor Gábor: *Gondoljuk újra a polgári radikálisokat!* Budapest, L'Harmattan, 2004. 47–48; Balázs Zoltán – Molnár Csaba: *Irányzatok a magyar politikai gondolkodásban. Jelen és múlt*. Budapest, Osiris, 2019. 51.

³⁰ G. Fodor (2004): i. m. 110–111.

választójog miként hat a népek gazdasági és kulturális előmenetelére, szükséges-e javítani e rendszeren, s ha igen, megfelelő-e erre a plurális választójog és a nyílt szavazás. A második kérdés arra irányult, hogy a javaslat enyhítené-e az osztályellentéteket. A harmadik pedig a nyílt szavazásnak a megkérdozettek által vélt erkölcsi hatásáról tudakolozott. Összesen ötvenöt válasz érkezett, ezekből negyvenhét az 1908. decemberi³¹ és nyolc az 1909. januári³² számban jelent meg.

A válaszokat elolvasva láthatjuk, hogy igen kevesen mondták azt, hogy mivel nem ismerik eléggé a magyar viszonyokat és a javaslatot, nem foglalnak állást. A legtöbbben határozott véleményt fogalmaztak meg, túlnyomórészt elleneztek a javaslatot.³³ Andrassy a *Magyar Hirlap* 1908. karácsonyi számában válaszolt a decemberi számban megjelent külföldi véleményekre. Válaszában kijelentette, hogy véleménye szerint a külföldi tekintélyek figyelmen kívül hagyják Magyarország sajtóságos viszonyait, s tévedésben vannak, ugyanis a választójog sehol sem az állampolgár alanyi joga, hanem a nemzeti állam érdekei szabják meg a választók személyi körét.³⁴ Ebben a vitában csupán Tisza István állt ki Andrassy mellett.³⁵

A *Huszadik Század* 1908. decemberi számában további cikkek is megjelentek a téma kapcsán. Jászi Oszkár írt a titkos választójog szükségességéről,³⁶ ifj. Leopold Lajos pedig az állami függés és a választójog kapcsolatáról.³⁷ Zigány Zoltán ismertette és bírálta az Andrassy-féle javaslatot,³⁸ Selymes Károly pedig a balkáni államok választójogával hasonlította össze azt, méghozzá Bulgáriáéval, Romániáéval, Görögorszáéval és Szerbiáéval.³⁹

³¹ A külföld véleménye gróf Andrassy javaslatáról. *Huszadik Század*, (1908), 12. 642–695.

³² Újabb külföldi vélemények gróf Andrassy javaslatáról. *Huszadik Század*, (1909), 1. 89–96.

³³ M. Balázs Ágnes: A plurális választójog és a polgári radikálisok – egy ankét margójára. In Méhes Tamás – Téglási András (szerk.): *A jövő közigazgatás-tudománya. A Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola doktoranduszainak jubileumi tanulmánykötete*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. 143–152.

³⁴ Ifj. gróf Andrassy Gyula: Az általános választói jogról. *Magyar Hirlap*, 1908. december 25.

³⁵ Szalai (2003): i. m. 82; Tisza István levele. *Budapesti Hirlap*, 1908. szeptember 27.

³⁶ Jászi Oszkár: Miért kell az általános titkos választójog? *Huszadik Század*, (1908), 2. 636–641.

³⁷ Ifj. Leopold Lajos: Az állami függés és a választójog. *Huszadik Század*, (1908), 2. 626–631.

³⁸ Zigány Zoltán: Az Andrassy-féle „Törvényjavaslat az országgyűlési képviselők választásáról” és annak bírálata. *Huszadik Század*, (1908), 2. 613–624.

³⁹ Selymes Károly: A magyar választójogi javaslat és a Balkán-államok választójoga. *Huszadik Század*, (1908), 2. 632–635.

A közjogtudomány képviselőinek álláspontja

A szakirodalmat megvizsgálva azt láthatjuk, hogy olyan neves alakok, mint Polner Ödön⁴⁰ vagy Ferdinandy László⁴¹ még a két világháború között is pozitívan értékelték azt, hogy bizonyos társadalmi osztályok felülreprezentáltak legyenek az országgyűlési választások során, s így az Országgyűlésben is. Olyan érveket hoztak fel mellette, mint a magyar szupremácia biztosítása, s többen az általuk negatívan megítélt általános választójog megfelelő ellensúlyaként tekintettek rá, nyíltan a magasabb, műveltebb, általuk politikailag érettebbnek tartott osztályok fölényének biztosítása érdekében tartották szükségesnek, csakúgy mint Andrassy a javaslat benyújtásakor. Legtöbben úgy gondolták, hogy az általános és titkos választójog mindenképp ellensúlyozásra szorul, nem lehet mindenkinek egyforma befolyást adni a hatalom gyakorlásában, ám akadtak olyanok is, akik inkább a választójog szűkítését tartották volna szükségesnek.⁴² Ezen az állásponton voltak Tisza István és Hieronymi Károly szabadelvű politikusok is,⁴³ míg Molnár Kálmán közjogtudós 1929-es közjogi tankönyvében a többes szavazati jogot mint a történelmi alkotmány vívmányait megtestesítő intézményt mutatta be, amely összehangolja a nemzeti szempontokat a korszellem követelményeivel.⁴⁴ A történelmi alkotmány alapelveinek megtestesítőjét látta a plurális választójogban Csizmadia Andor is.⁴⁵ Ugyanakkor volt olyan vélemény, amely megalapozatlannak és aggályosnak tartotta a többes szavazati jogra vonatkozó rendelkezéseket, s amely a választók szavazatának egyenlőségét magától értetődő, az akkor hatályos alaptörvényeken alapuló követelménynek tekintette, megint mások (már ekkor, illetve három évtized távlatából visszatekintve) úgy gondolták, hogy a plurális választójog a demokratikus elvekkel már 1908-ban sem volt összeegyeztethető. Ezen az állásponton volt Balogh Artur,⁴⁶

⁴⁰ Polner Ödön: *A titkos szavazásos választójogi törvényjavaslat*. A Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Barátai Egyesületének Jog- és Államtudományi szakosztályában tartott előadások. XXVII. Szeged, 1938. 6–9.

⁴¹ Ferdinandy László: *A választójogi törvényjavaslat kritikája. Előadás a Deák Ferenc Társaságnak 1938. január 18-i ülésén*. Budapest, Athenaeum, 1938. 4–11.

⁴² Balázs Ágnes: Plurális választójog a XX. század első felének magyar közjogtudományában. *Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények*, 3. (2015), 1. 22.

⁴³ Tisza István: Hieronymi a választójogról. In Tisza István – Réz Mihály – Méhely Kálmán: *Választójog. Tanulmányok*. Budapest, Magyar Figyelő, 1913. 113–114. Tisza István és Jászi Oszkár között 1905-től, a Kristóffy-féle választójogi reformtervezet megszületését követően élénk vita alakult ki a választójogi reform kapcsán. Lásd Illés Gábor: *Választójogi viták 1905 után Tisza István és Jászi Oszkár között. Kommentár*, (2012), 6. 35–53.

⁴⁴ Molnár (1929): i. m. 434–435.

⁴⁵ Csizmadia Andor: *A magyar választójog alakulása*. Különlenyomat a *Katolikus Szemle* 1938. évi augusztusi számából. 1.

⁴⁶ Balogh Artur: Többes szavazat. *Jogállam*, (1908), 7. 481–494.

Berecz Sándor,⁴⁷ Concha Győző,⁴⁸ Isaák Gyula,⁴⁹ Márkus Dezső⁵⁰ és Tomcsányi Móric.⁵¹ Ha egy pillantást vetünk e szerzők írásainak időpontjára, láthatjuk, hogy az Andrássy-féle törvényjavaslat, illetve a plurális választójog kérdésköre a polgári kori magyarországi közjogtudomány meghatározó témájává, vitakérdésévé vált, egészen a korszak végéig.

Az uralkodó álláspontja, a kormányzati és a parlamenti napirend

Az uralkodó kezdetben nem volt elragadtatva a plurális választójog gondolatától, ám végül belenyugodott. Andrássy azzal érvelt, hogy a szocialisták és a negyvennyolcasok a plurális választójog bevezetése nélkül túlzottan megerősödnek.⁵² A titkossághoz azonban a király még sokáig ragaszkodott. Az előszentesítést végül csak úgy adta meg, ha Wekerle és Andrássy garanciát vállalnak a koalíciós pártok hatvanhetes alapon történő fúziójára, és arra, elérik azt, hogy a Függetlenségi Párt az önálló nemzeti bank kérdését ne feszegetse többé.⁵³

Wekerle Sándor miniszterelnök 1906-os parlament előtti bemutatkozó beszédében kiemelte a választójogi reform témáját, annak jelentős teret szentelt. Az általános választójog biztosításáról beszélt, ám a következőképp fogalmazott: „ezáltal a nemzet minden hivatott és arra képesített tényezőjét a politikai jogok gyakorlásának osztályosává kívánjuk tenni”, azt is kiemelve, hogy ezzel, a községenkénti szavazás biztosításával és a választókerületek arányosításával befejezettek tekintik az általuk vállalt választójogi reformot.⁵⁴ Láthatjuk tehát, hogy már ez a bemutatkozó beszéd is a választójog olyan módon való kiterjesztéséről szól, hogy az az „arra hivatottak” és „képesítettek” számára biztosítson beleszólást.

A kérdés parlamenti napirendi jelenléte kapcsán az interpellációkat emeljük ki. Az 1905–1910-es ciklusban elhangzott 376 interpelláció közül 19 szólt a választójogról, a választási rendszerről vagy a választásokról. Ezek jó része különböző választási visszaélésekkel vagy a választókerületi beosztással,

⁴⁷ Berecz Sándor: *A tökéletes választójog*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1932. 47, 56, 73–74.

⁴⁸ Concha Győző: A választójog reformja. *Jogállam*, (1906), 9. 641–681; Concha Győző: *A választójog reformja*. Budapest, Grill, 1907.

⁴⁹ Ifj. Isaák Gyula: A többszörös választói jog. Első közlemény. *Budapesti Szemle*, 36. (1908), 134. kötet, 378. sz. 321–349. Második és utolsó közlemény. Uo. 36. (1908), 135. kötet, 379. sz. 75–90.

⁵⁰ Márkus Dezső: *Választójog. A nő választójoga. Két tanulmány*. Budapest, Franklin Társulat, 1912. 7.

⁵¹ Tomcsányi Móric: *Magyarország közjoga*. Budapest, szerzői kiadás, 1932. 389.

⁵² Szalai (2003): i. m. 76.

⁵³ Szalai (2003): i. m. 82–83.

⁵⁴ *Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. I.* Budapest, Athenaeum, 1906. 30.

illetve a választási névjegyzékkel volt kapcsolatos. Őt foglalkozott az általános választójogról beterjesztendő törvényjavaslattal, egy a választójogi reformmal, egy a választói szabadsággal, és egyetlenegy a választójog pluralitásával. Utóbit Vlád Aurél román nemzetiségi képviselő intézte Andrásyhoz mint belügy-miniszterhez. E nyolc interpelláció közül négy 1908-ban hangzott el.⁵⁵

A javaslat sorsa

A fentiekben feltártuk, hogy az uralkodóval való megegyezésen túl a pártok és a társadalom széles körének követelése miatt is halaszthatatlan volt az általános választójog bevezetése, a kormányon lévők azonban tartottak a munkásosztály, a nemzetiségek és a negyvennyolcasok túlzott megerősödésétől, így a választójog kiszélesítését mindenképp ellensúlyozandónak tartották. Andrásy 1908. november 11-én nyújtotta be a plurális választójogi törvényjavaslatot. A javaslat ellen a függetlenségi pártiak is erősen tiltakoztak, így végül még azelőtt visszavonták, hogy az a törvény-előkészítő bizottság elé kerülhetett volna, és Andrásy kérte a királytól annak a törvényhozás napirendjéről történő levételét.⁵⁶ Szalai Miklós szerint a gróf képes lett volna végigvinni a reformot, ha nem futamodik meg.⁵⁷ Az Andrásy által vezetett, 1913-ban létrejött új Alkotmánypárt programja részletesen szövelt a választójogi reform kérdéséről,⁵⁸ a választójog kiterjesztését tűzte ki célul, ám a „kulturális és politikai viszonyaink által megengedett legvégső határig”, és úgy, hogy „a magyar állam történelmi jellegét veszélyeztetni nem szabad”. Ez a pártprogram már kifejezetten elutasította a plurális választójog gondolatát: „Egy ember csak egyszer szavazhasson”.⁵⁹

A fentiekben láthattuk, hogy Andrásy javaslatát nem csupán a nemzetiségek és a szociáldemokraták, illetve általában a munkásosztály ellenezte, hanem a függetlenségi pártok is. Azt is felvillantottuk, hogy a javaslat kapcsán komoly vita folyt a médiában, és hogy számos tömegmegmozdulás is szerveződött ellene. Összességében azt mondhatjuk, hogy a közpolitikai aktorok széles köre hatott a javaslat visszavonására.

⁵⁵ Interpellációk (1865–2018). *MTA TK CAP*. Online: <https://cap.tk.hu/interpellacio>. Boda Zsolt – Sebők Miklós (szerk.): *A magyar közpolitikai napirend. Elméleti alapok, empirikus eredmények*. Budapest, MTA TK Politikatudományi Intézet, 2018. Az itt közölt adatok eredetileg a Boda Zsolt és Sebők Miklós által vezetett „Hungarian Comparative Agendas Project, 2014–2017” című, az OTKA által finanszírozott (ÁJP K 109303) kutatásból származnak, amelyeket a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpontja tett közzé. Sem az OTKA, sem a kutatás vezetői nem felelnek az itt közölt elemzés tartalmáért.

⁵⁶ Szalai (2003): i. m. 83–84.

⁵⁷ Szalai (2003): i. m. 84.

⁵⁸ Mezei-Pölöskei (2003) i. m. 309–310.

⁵⁹ Mezei-Pölöskei (2003) i. m. 309.

Irodalomjegyzék

- A külföld véleménye gróf Andrassy javaslatáról. *Huszadik Század*, (1908), 2. 642–695.
- Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. XXVIII. 1909. (926. számú iromány.) 1–373.
- Ács Nándor: A magyar választási rendszer főbb változásai 1848-tól 1989-ig. In Cserny Ákos (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Rácz Attila 75. születésnapja tiszteletére*. Budapest, NKTK, 2013. 24–28.
- Andrássy Gyula, ifj.: Az általános választói jogról. *Magyar Hirlap*, 1908. december 25.
- Balázs Zoltán – Molnár Csaba: *Irányszatok a magyar politikai gondolkodásban. Jelen és múlt*. Budapest, Osiris, 2019.
- G. Fodor Gábor: *Gondoljuk újra a polgári radikálisokat!* Budapest, L'Harmattan, 2004.
- Isaák Gyula, ifj.: A többszörös választói jog: Első közlemény. *Budapesti Szemle*, 36. (1908), 134. kötet, 378. sz. 321–349. Második és utolsó közlemény: Uo. 135. kötet, 379. sz. 75–90.
- Jászi Oszkár: Miért kell az általános titkos választójog? *Huszadik Század*, (1908), 2. 636–641.
- Képes György: Kormányforma a dualizmus korában. In Mezey Barna – Gosztonyi Gergely (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris, 2020. 320–321.
- Leopold Lajos, ifj.: Az állami függés és a választójog. *Huszadik Század*, (1908), 2. 626–631.
- M. Balázs Ágnes: A plurális választójog és a polgári radikálisok – egy ankét margójára. In Méhes Tamás – Téglási András (szerk.): *A jövő közigazgatás-tudománya. A Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola doktoranduszainak jubileumi tanulmánykötete*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.
- Máthé, Gábor: Das institutionelle System des ungarischen Rechtsstaates und die Doppelmonarchie. In Gábor Máthé (szerk.): *Die Entwicklung der Verfassung und des Rechts in Ungarn*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 403–450.
- Mezei Gyula – Pölöskei Ferenc (szerk.): *Magyarországi pártprogramok. I. Magyarországi pártprogramok, 1867–1819*. Budapest, ELTE Eötvös, 2003. 206.
- Mezey Barna: A parlamentáris monarchia. In Mezey Barna – Gosztonyi Gergely (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest, Osiris, 2020. 318–320.
- Molnár Kálmán: *Magyar közjog*. Pécs, Danubia, 1929.
- Nagy László: *Az „ifjabb” Andrassy. Ifj. gr. Andrassy Gyula politikai, tudományos és kulturális tevékenységének fő irányelvei*. PhD-értekezés. Budapest, PPKÉ BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Gazdaság-, Régio- és Politikátörténeti Műhely, 2014.
- Selymes Károly: A magyar választójogi javaslat és a Balkán-államok választójoga. *Huszadik Század*, (1908), 2. 632–635.
- Szalai Miklós: *Ifjabb Andrassy Gyula élete és pályája*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 2003.
- Tisza István levele. *Budapesti Hirlap*, 1908. szeptember 25.
- Újabb külföldi vélemények gróf Andrassy javaslatáról. *Huszadik Század*, (1909), 1. 89–96.
- Vértés István: *100 éves harc a választójogért*. Budapest, A Reggel, 1934.
- Zigány Zoltán: Az Andrassy-féle „Törvényjavaslat az országgyűlési képviselők választásáról” és annak bírálata. *Huszadik Század*, (1908), 2. 613–624.